

BERNAT ROGER D'URGELL, UN BISBE IMPOSAT?

Resum

Amb un dels pontificats més curts del segle XII, el pas del bisbe Bernat Roger (1163-1167) per la mitra d'Urgell es considera un episodi més aviat discret i d'una transcendència limitada. Una aproximació més minuciosa al període, però, ens dibuixa un context molt conflictiu, amb la població de la vila episcopal revoltada, la defecció d'una part del capítol i les crides del papa a obeir el nou bisbe per damunt de totes les diferències. En la present comunicació volem aprofundir en aquest breu període i en la figura del bisbe Bernat Roger, el nomenament del qual, segons tots els indicis, hauria obeït a les pressions del comte Ermengol VII d'Urgell per superar les greus diferències que l'havien enfrontat amb el seu predecessor, el bisbe Bernat Sanç. Malgrat la brevetat del seu pontificat, la possible imposició de Bernat Roger, així com la seva vinculació amb la casa comtal de Foix, obririen un nou període en la història del comtat d'Urgell, carregat de conseqüències a mitjà i llarg termini.

Paraules clau: bisbes d'Urgell, casal de Foix, comtes d'Urgell, elecció episcopal, crisi de les investitures

Carles Gascón Chopo

Institut d'Estudis
Comarcals de l'Alt
Urgell

Abstract: *Was Bernard Roger of Urgell an imposed bishop?*

With one of the shortest pontificates of the 12th century, the time when Bishop Bernard Roger (1163-1167) was in the bishopric of Urgell is considered a discreet episode of limited significance. A closer look at the period, however, shows us a very troubled context, with a rebellious population of the Episcopal town, the defection of part of the chapter and the Pope's calls to obey the new bishop above all differences. In this paper we want to study in depth this brief period and the figure of Bishop Bernard Roger, whose nomination, by all indications, should have obeyed the pressure of Count Ermengol VII of Urgell to overcome the serious differences that had confronted him with his predecessor, Bishop Bernard Sanç. Despite the brevity of his pontificate, the possible imposition of Bernard Roger, as well as his relationship with the house county of Foix, opened a new period in the history of the county of Urgell, which brought medium and long-term consequences.

Key words: bishops of Urgell, house of Foix, counts of Urgell, Episcopal election, investiture crisis

Amb una trajectòria de només quatre anys al capdavant de la diòcesi urgellenca, el pontificat del bisbe Bernat Roger (1163-1167) fou un dels més efímers del segle XII a la diòcesi d'Urgell, només superat quant a brevetat pels tres anys i mig que durà el convuls pontificat de Bernat de Castelló (1195-1198). Aquesta realitat, que contrasta d'una manera viva amb la llarga trajectòria i el prestigi de què havien gaudit altres bisbes urgellencs del segle XII com ara el bisbe Ot (1095-1122) o Arnau de Preixens (1167-1195), fa del bisbe Bernat Roger una figura que ha cridat poc l'atenció dels historiadors, malgrat el seu paper central en episodis de gran rellevància històrica, com ara la concòrdia establerta amb els habitants de les valls d'Andorra l'any 1163 o la concessió dels primers privilegis als veïns de la Seu d'Urgell l'any 1165.

En qualsevol cas, les escasses ressenyes dedicades a la figura d'aquest bisbe¹ caracteritzen el seu pontificat com una etapa més o menys plàcida² i, d'una manera més intrínseca, fins i tot pròspera, en el decurs de la qual s'hauria incrementat el patrimoni de l'Església d'Urgell, s'haurien regulat les seves relacions amb els veïns d'Andorra i de la seu episcopal, tots ells vassalls del bisbe, s'hauria arribat a una solució pactada en relació amb els antics conflictes que enfrontaven la mitra urgellenca amb altres corporacions eclesiàstiques, particularment les canòniques de Solsona i d'Àger i, per tal de preservar el patrimoni de la seva església, s'hauria reduït el nombre de canonges del capítol catedralici. Finalment, i com a corol·lari d'aquesta breu però aparentment fructífera trajectòria, totes les ressenyes incideixen en el fet que Bernat Roger obtindria del papa Alexandre III una butlla en la qual confirmaria tots els privilegis i les possessions de l'Església d'Urgell.³

Darrere d'aquest discurs més o menys sol·lícit, una lectura aprofundida de la documentació de l'època ens parla d'una sèrie d'incidències vinculades a l'elecció de Bernat Roger, que matisen la imatge plàcida que es desprèn d'una visió més aviat superficial i que obliguen a una revisió d'aquesta figura i de tot allò que va significar. Per entendre millor aquestes incidències, les hem contextualitzat en un panorama més ampli de conflictivitat entre la mitra urgellenca i els comtes d'Urgell, que arribà al seu punt culminant en temps del bisbe Bernat Sanç (1141-1162), el qual tingué seriosos problemes amb el comte Ermengol VI i amb el seu fill Ermengol VII, tal com explicarem a continuació. A partir d'aquests conflictes preexistents entre la mitra i els comtes d'Urgell, volem plantejar en la present comunicació l'existència d'una sèrie de pressions exercides des de les més altes instàncies comtals per tal d'imposar una persona afí al capdavant del bisbat, amb unes conseqüències certament transcendents a mitjà i llarg termini.

El comtat i la mitra, una discutible harmonia

L'escàs desenvolupament de la historiografia al voltant de les relacions entre la mitra i els comtes d'Urgell durant l'Edat Mitjana, i la seva focalització en una sèrie d'episodis massa concrets i massa separats en el temps com per determinar una tendència específica,⁴ han contribuït a dibuixar un panorama harmoniós en les relacions entre els titulars del comtat d'Urgell i els de la mitra que, mirat de prop i en relació amb determinats períodes centrals de l'Edat Mitjana, mereixeria una revisió profunda.

En aquest sentit, el pontificat del bisbe Bernat Sanç, predecessor de Bernat Roger, és un període paradigmàtic durant el qual les relacions entre la cúpula política i eclesiàstica de l'àrea urgellenca assoleixen el nivell més alt de divergència que podem determinar a partir de la documentació. Bernat Sanç havia estat elegit bisbe pels canonges de la catedral de la Seu d'Urgell abans del 13 de maig de 1141,⁵ segons els mecanismes que havien quedat estipulats en el testament del bisbe Ermengol I l'any 1035,⁶ i d'acord amb els principis de no ingerència laica en la investidura dels prelats que predominava en el discurs d'una jerarquia eclesiàstica profundament influïda per les línies mestres de la reforma gregoriana.⁷ No obstant, aquesta elecció no hauria agradat gaire al comte Ermengol VI, que va fer empresonar el bisbe i els seus electors i que seria excomunicat per aquest motiu pel papa Innocenci II.⁸

Desconeixem per quin motiu el nou bisbe no agradava al comte d'Urgell. Cal tenir present, però, que durant aquells anys la màxima autoritat diocesana havia esdevingut una peça clau en la governabilitat de les terres altes del comtat en un moment en què la presència del comte hi era cada cop menys freqüent i en què es desprenia del seu patrimoni a favor dels grans magnats pirinencs,⁹ cosa que, des del punt de vista comtal, hauria d'implicar un elevat grau de fidelitat per part del bisbe, i qualsevol dubte al respecte podria ser motiu d'un conflicte com el que hauria culminat amb l'empresonament de bisbe i electors vers 1141. D'aquesta manera, sense comptar amb l'aprovació del comte per al desenvolupament del seu càrrec, el bisbe Bernat Sanç hauria estat empresonat amb una part dels canonges —entenem que no pas amb tots, només amb els seus electors— aprofitant possiblement l'existència d'esquerdes internes en la cohesió del capítol que ressorgirien uns anys més tard, ja amb el bisbe Bernat Sanç restituït al seu càrrec, quan dos canonges de la catedral el denunciarien per simonia davant de l'arquebisbe de Tarragona.¹⁰

Tampoc no foren gaire bones les relacions del bisbe Bernat Sanç amb el comte Ermengol VII, que accedí al capdavant del comtat l'any 1154, a la mort del seu pare. Sense anar més lluny, entre 1157 i 1158 el papa reclamava al bisbe d'Urgell que aixequés l'excomunió que havia llançat contra el comte.¹¹ Tampoc en aquest cas no coneixem les motivacions concretes d'aquesta excomunió, però tenint en compte les disputes de l'esmentat comte d'Urgell amb

l'Església de Lleida per la percepció del delme de la ciutat —cosa que també li comportaria una excomunió que no li seria aixecada fins l'any 1168—¹² i el fet que el primer testimoni de la reconciliació entre el bisbe Bernat Sanç i el comte d'Urgell, l'any 1160, coincideix amb el préstec d'un vas d'argent i d'un calze d'or del tresor de la catedral, concedit pel bisbe a Ermengol VII per tal que aquest darrer pogués fer front a les seves necessitats econòmiques,¹³ podem pensar que aquesta nova etapa de conflictes entre comtat i mitra respondria a una peremptòria necessitat de diners, potser per fer front a les despeses de la seva política de prestigi duta a terme al regne de Lleó.¹⁴

En qualsevol cas, cap a mitjan segle XII els bisbes de la Seu d'Urgell gaudien d'un poder polític, d'una capacitat d'influència i d'una riquesa considerables dins del comtat d'Urgell. Com a senyors jurisdiccionals que eren d'un notable conjunt territorial al nord del comtat calia considerar-los entre els vassalls més poderosos dels comtes d'Urgell, per bé que la seva condició d'homes de l'Església incorporava una sèrie d'especificitats que els feia diferents a la resta de senyors feudals i que condicionava les relacions entre tots dos poders amb unes repercussions que podien esdevenir temibles, com ara el recurs a l'excomunió per part dels bisbes en cas de desacord. En canvi, la mateixa naturalesa de la dignitat episcopal evitava la seva perpetuació dins d'un mateix llinatge, implicava l'elegibilitat del càrrec i, per tant, implicava un cert marge d'actuació per al poder comtal, que podia maniobrar per provar de garantir l'accés a la mitra d'un bisbe dòcil. Ermengol VI ho intentà sense èxit amb l'empresonament del bisbe Bernat Sanç i els seus electors. Què va passar a la mort de Bernat Sanç?

L'elecció del bisbe Bernat Roger

El bisbe Bernat Sanç morí el 27 d'octubre de 1162, segons consta a la publicació sacramental del seu testament,¹⁵ i després d'un breu període de seu vacant de menys de cinc mesos, Bernat Roger fou elegit com a nou bisbe d'Urgell. Durant aquest període intermedi de seu vacant cal destacar el fet que el comte Ermengol VII va renunciar al costum, que ell mateix qualificava d'horrible, d'apoderar-se de les possessions del Bisbat fins a l'elecció d'un nou bisbe, i es reservava tan sols la custòdia de tres castells i de la vila de la Seu.¹⁶ Sorpren, sabudes les necessitats econòmiques del comte i el seu ús freqüent i sovint irregular dels béns vinculats a l'Església per satisfer aquestes necessitats, la liberalitat d'Ermengol VII en aquest precís moment. Més endavant tornarem sobre aquesta qüestió.

El primer esment de Bernat Roger com a bisbe d'Urgell data del 6 de març de 1163, en una donació d'un mas a Cerdanya realitzada per la canònica d'Urgell. Val a dir que ni en el protocol ni en el cos d'aquest document no hi ha cap menció del bisbe, que sí que

figura, en canvi, en l'escatocol, on consta la signatura d'un «B. urgellensis episcopi» com a darrer testimoni signatari,¹⁷ una posició gens habitual en l'ordre protocol·lari de les signatures. Tenint en compte que l'endemà mateix ja apareix obertament la figura de Bernat Roger actuant com a bisbe, ¿no caldria relacionar aquesta anòmala i pràcticament tangencial signatura en un document de donació fet des de l'Església d'Urgell amb el fet que l'elecció hagués estat massa recent com per poder actuar com li correspondria en l'acte jurídic d'aquesta donació?

En qualsevol cas, la següent notícia del bisbe Bernat Roger, molt més coneguda que l'anterior, la recollim l'endemà mateix, en la concòrdia formulada amb els habitants d'Andorra que establia els censos, els serveis i les prestacions que els andorrans havien de fer al bisbe urgellenc.¹⁸ Consten com a signataris d'aquest document nombroses personalitats, entre les quals destaquen el comte Ermengol VII d'Urgell, el comte Roger Bernat I de Foix i el futur rei Alfons el Cast, aleshores encara un nen anomenat Ramon i investit comte de Barcelona a la mort del seu pare l'any anterior.¹⁹ A banda dels tres comtes, presenciaren l'acte molts altres nobles i els representants de les comunitats andorranes. És difícil justificar aquesta nodrida presència de notables per un simple ajustament de comptes entre l'Església d'Urgell i els veïns d'Andorra: sense anar més lluny, coneixem una segona concòrdia l'any 1176, de característiques similars a l'anterior i establerta entre les mateixes parts, en la qual l'únic noble present d'una certa rellevància és el vescomte Ramon II de Castellbò.²⁰ Aquesta constatació ens fa pensar que la presència d'aquests notables hauria d'oobeir més aviat a l'interès i a la rellevància política que suposava l'elecció d'un nou bisbe d'Urgell, una elecció que, tal com hem plantejat, es podria haver efectuat perfectament el dia anterior, més que no pas a l'abast del conflicte que hauria propiciat la concòrdia pròpiament dita.²¹

¿Qui era, però, aquest nou bisbe d'Urgell que es designa a ell mateix en dues ocasions germà del comte Ermengol VII?²² Els problemes a l'hora de vincular el nou bisbe al casal d'Urgell²³ han propiciat que diversos historiadors formulessin la seva relació amb la comtessa Dolça, de qui s'ha proposat que podria ser parent,²⁴ germà si respectem la terminologia emprada pel bisbe en relació amb el comte urgellenc. Per la seva part, la comtessa Dolça, esposa d'Ermengol VII almenys des de 1157,²⁵ era filla del comte Roger III de Foix i de Ximena de Barcelona, germanastra de Ramon Berenguer IV,²⁶ cosa que implicaria que el bisbe Bernat Roger podria haver estat igualment germà del comte Roger Bernat I de Foix.

Amb tot, si en el cas de la comtessa Dolça coneixem ben poques referències de la seva vinculació amb el casal de Foix, del seu hipotètic germà el bisbe no en coneixem absolutament cap de prou explícita. A banda de les seves referències de parentiu en relació amb el comte

d'Urgell, a partir de les quals hom podria arribar a plantejar el fet que fossin cunyats, i del seu nom format per dos antropònims molt populars entre els membres del casal de Foix, encara podem afegir la curiosa fórmula emprada pel bisbe per elegir els seus marmessors testamentaris, que ens pot fer pensar que era forà en relació amb les terres catalanes²⁷ i la presència del comte Roger Bernat I de Foix, juntament amb Ermengol VII d'Urgell i del futur rei Alfons el Cast, aleshores comte de Barcelona, en la concòrdia de 1163 amb els andorrans. En aquest sentit, cal tenir en compte que la presència d'un comte de Foix al vessant sud era en aquells moments un esdeveniment poc habitual, al contrari d'allò que es convertiria en realitat comuna a partir del segle XIII:²⁸ si la raó de la presència dels comtes tenia a veure amb l'elecció de Bernat Roger, podria tenir una certa lògica que hi fos present el seu germà el comte de Foix, juntament amb el seu cunyat el comte d'Urgell i el seu cosí el comte de Barcelona, sempre que acceptem l'ascendència foixenca del bisbe Bernat Roger.

Uns tres mesos després de l'elecció episcopal, el papa Alexandre III exhortava els canonges de la catedral de la Seu, així com tot el clergat i el poble del bisbat d'Urgell («universo clero et populo per Urgellensem episcopatum constitutis») que acatessin l'autoritat del nou bisbe Bernat Roger, amenaçant-los amb penes espirituals.²⁹ Aquesta exhortació, despatxada a Tours el 15 de juny de 1163, és reveladora de certs problemes experimentats pel bisbe Bernat Roger per veure reconeguda la seva legitimitat, uns problemes no concretats però prou greus per provocar una intervenció directa del papa Alexandre i que, en alguna mesura, cal relacionar amb les particulars circumstàncies de l'accés de Bernat Roger a la mitra urgellenca.

Bernat Roger: l'alternativa comtal

La possible filiació foixenca de Bernat Roger ens situa davant d'un bisbe aliè al bisbat d'Urgell, poc o gens influït per les lluites de poder internes de la canònica urgellenca —i igualment poc o gens coneixedor de les seves dinàmiques— i alhora cunyat del comte Ermengol VII. Amb tot aquest bagatge a les seves espatlles, Bernat Roger marca una clara ruptura en relació amb el pontificat del seu antecessor, Bernat Sanç. En clar contrast amb aquest darrer, les seves relacions amb el poder comtal foren ben cordials: a banda dels esments a la seva controvertida condició de germà i del fet que el comte fou un dels marmessors testamentaris del bisbe, altres episodis ens parlen d'aquesta relativa bona entesa, com el fet que Bernat Roger tingués en compte les recomanacions d'Ermengol VII per al bon govern dels seus dominis.³⁰ Des del punt de vista comtal, Bernat Roger era, per tant, un candidat ideal per succeir el conflictiu Bernat Sanç i garantir un pontificat dòcil en un moment en què sovintejaven els problemes amb l'Església.

Totes aquestes circumstàncies, i també certes incidències vinculades a la seva elecció, posen sobre la taula la qüestió d'una possible intervenció més o menys subtil, vehiculada pel comte Ermengol VII. Si la mateixa elecció d'un bisbe occità sense vincles previs coneguts amb la canònica ni amb el bisbat d'Urgell, a banda del fet de ser el germà de la comtessa, ja sembla prou revelador en aquest sentit, ens preguntem si la sorprenent renúncia comtal al gaudi de les possessions episcopals en període de seu vacant, precisament en un moment en què estava gaudint d'aquestes possessions després de la mort de Bernat Sanç i en què no es percep cap necessitat aparent, s'hauria produït sense esperar cap cosa a canvi per part d'uns canonges electors del successor del bisbe difunt. A tot això cal afegir-hi la presència d'una potent escorta encapçalada per tres comtes, tots tres parents propers del candidat a bisbe i, almenys en el cas dels de Barcelona i Foix, poc habituals a les terres altes del comtat d'Urgell, en un moment tan pròxim a la seva elecció, i els dubtes sobre la seva legitimitat plasmats en l'advertència del papa Alexandre III als fidels urgellencs, canonges inclosos, de respectar la figura del nou bisbe, per plantejar l'existència de coaccions exercides d'una manera més o menys tàcita pel comte Ermengol VII sobre els membres de la canònica de la catedral de la Seu d'Urgell per imposar l'elecció del seu cunyat a la mitra urgellenca.

Cal situar la possible intervenció del comte d'Urgell en l'elecció del successor de Bernat Sanç en un context de lluita per les investidures que, a una escala més àmplia d'abast europeu, havia enfrontat i enfrontava de fet el papa i l'emperador pel control dels candidats i de les eleccions episcopals. Aquesta lluita, lluny d'haver-se resolt d'una manera definitiva amb el concordat de Worms, continuava ben viva en els conflictes mantinguts entre el papa Alexandre III i l'emperador Frederic Barba-roja.³¹ En el cas del bisbat d'Urgell, però, les conseqüències immediates de l'elecció de Bernat Roger foren més aviat limitades per la brevetat del seu pontificat, més enllà d'una conflictivitat persistent a l'entorn de la seu episcopal, difícil de vincular d'una forma exclusiva amb aquestes suposades irregularitats³² i que, en qualsevol cas, tal com hem pogut comprovar en la figura del bisbe Bernat Sanç, tampoc no eren una novetat.

Ara bé, més a llarg termini no podem obviar certs paral·lelismes entre les pressions que haurien acompanyat l'elecció de Bernat Roger amb les circumstàncies que presidiren l'elecció del bisbe Bernat de Castelló l'any 1195, vinculades també a unes pressions dirigides per les diverses faccions de canonges que actuaven amb el rerefons de les lluites entre el comte Ermengol VIII i alguns barons del comtat, i definides d'una forma ben explícita com irregulars per part del papa Innocenci III.³³ En aquest darrer cas, la comtessa Dolça, la que hauria estat germana de Bernat Roger, vídua aleshores del comte Ermengol VII, hauria reclamat l'ajuda del seu nebot, el comte Ramon Roger de Foix, per donar suport a la facció que havia afavorit l'elecció de Bernat de Castelló.³⁴ es tractaria d'un nou episodi

de pressions exercides des de la cúpula per imposar un candidat favorable al capdavant de la mitra urgellenca i amb participació activa de la casa comtal de Foix. En aquest sentit, l'elecció del bisbe Bernat Roger sí que hauria tingut una notable repercussió, per tal com hauria obert les portes, a través de la figura de la seva germana la comtessa Dolça, a la intervenció directa de la família comtal de Foix al comtat d'Urgell, una intervenció, no cal dir-ho, que determinaria d'una manera decisiva l'evolució del comtat durant els tres segles següents i que tindria conseqüències encara més a llarg termini, amb la consolidació, arran del greu conflicte sorgit entre l'Església d'Urgell i els comtes de Foix a partir del segle XIII, de les valls d'Andorra com una entitat política autònoma al cor dels Pirineus.

Notes

- 1 Aquestes ressenyes es redueixen bàsicament a dues: la que li dedicà Jaime Villanueva en el seu *Viage literario* i la que li dedicà Cebrià Baraut en el preàmbul de l'edició dels documents de l'Arxiu Capitular d'Urgell de la segona meitat del segle XII, més o menys reproduïda en el més recent episcopologi d'Urgell, elaborat pel mateix Cebrià Baraut, Jesús Castells, Benigne Marquès i Enric Moliné; vegeu J. VILLANUEVA (1850), *Viage literario a las iglesias de España*, 11, Madrid, p. 54-58; C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell», *Urgellia*, 10 (1990-1991), p. 19-20; C. BARAUT, J. CASTELLS, B. MARQUÈS, E. MOLINÉ, «Episcopologi de l'Església d'Urgell, segles VI-XXI», *Urgellia*, 14 (1998-2001), p. 49.
- 2 El mateix Villanueva, per exemple, en referir-se als esdeveniments vinculats a Bernat Roger a partir de 1163, determina que «de los dos años siguientes hay algunas memorias de poca entidad, y solo es notable en ellas el apellido de Rogerio»; J. VILLANUEVA, *Viage literario...*, 11, p. 56.
- 3 C. BARAUT *et al.*, «Episcopologi de l'Església d'Urgell...», p. 49.
- 4 Entre aquests episodis podem destacar, entre altres, el de les relacions aparentment cordials entre els bisbes Sal·la i Ermengol d'Urgell i els dos primers comtes Ermengol: si Ermengol I i Sal·la pactaren —amb el corresponent pagament en metàl·lic— la successió a la mitra en benefici d'Ermengol de Conflent, el nebot de Sal·la, s'atribueix al beneficiari d'aquesta transacció, el nou bisbe Ermengol, la protecció dels interessos del comtat d'Urgell durant la minoria d'Ermengol II davant els possibles interessos del casal de Barcelona; vegeu P. BERTRAN (2010), «Ermengol d'Urgell (1010-1035). L'obra d'un bisbe del segle XI», *Sant Ermengol bisbe d'Urgell (1010-1035). Història, art, culte i devocions*, la Seu d'Urgell, p. 11-93. Un altre lloc comú en relació amb la suposada complicitat entre mitra i poder comtal sol ser l'aliança establerta entre el bisbe Pere de Puigverd i el comte Ermengol VIII contra el vescomte Arnau de Castellbò i el seu nou aliat Ramon Roger de Foix i les seves accions al nord del comtat d'Urgell, habitualment en perjudici de l'Església però també de la sobirania comtal; vegeu C. BAUDON DE MONY (1896), *Rélations politiques des comtes de Foix avec la Catalogne jusqu'au commencement du XIIe siècle*, I, París, p. 121-129.
- 5 En aquesta data ja figura com a bisbe en el testament del vescomte Pere Ramon de Castellbò; C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1101-1150, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell», *Urgellia*, 9 (1988-1989), doc. 1478, p. 282-284.
- 6 C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1010-1035, de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell», *Urgellia*, 4 (1981), doc. 463, p. 164-166.
- 7 M. A. LADERO QUESADA (1990), *Historia Universal. Edad Media*, Barcelona, p. 485.
- 8 J. VILLANUEVA, *Viage literario...*, 11, ap. doc. XI, p. 201-202.

- 9 En relació amb el progressiu desinterès dels comtes d'Urgell pels seus dominis pirinencs a partir del segle XII, vegeu F. SABATÉ, «Organització administrativa i territorial del comtat d'Urgell», *El Comtat d'Urgell*, 1 (1995), p. 32. Per compensar la seva absència creixent dels territoris originaris del comtat, el comte Ermengol VI va començar a cedir grans parcel·les de poder als grans magnats de la zona, especialment el bisbe d'Urgell i el vescomte de Castellbò. En aquest context, el bisbe Pere Berenguer rebia del comte les valls d'Andorra l'any 1133; R. VIADER (2003), *L'Andorre du IXe au XIVe siècle*, Tolosa, p. 117-119.
- 10 Això succeïa l'any 1151 i el mateix papa Eugeni III va intervenir en l'afer, a través del seu legat Guillem d'Embrun; C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1101-1150...», doc. 1509, p. 23. Arran d'aquest procés, el bisbe Bernat Sanç fou destituït del seu càrrec de forma temporal fins que l'any 1153 se'l restituí a la mitra urgellenca després d'haver assistit personalment a Roma; P. KEHR, *Papsturkunden in Spanien: Vorarbeiten zur Hispania pontificia*, II, núm. 61-62, p. 332-334.
- 11 J. VILLANUEVA, *Viage literario...*, 11, ap. doc. XIV, p. 204-205.
- 12 F. SABATÉ (2003), *Història de Lleida. Alta edat mitjana*, Lleida, p. 275.
- 13 C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1101-1150...», doc. 1551, p. 71-72.
- 14 Segons és recollit a J. L. MARTÍN (2002), «El conde Ermengol VII en el reino de León», *El Comtat d'Urgell a la península Ibèrica*, Lleida, p. 15-31, el comte Ermengol VII va assistir el rei Ferran II de Lleó durant gairebé tota la seva vida, cosa que li va permetre assolir una notable preeminència a la cort d'aquell regne; D. DE MONFAR (1853), *Historia de los condes de Urgel*, I, Barcelona, p. 394-395.
- 15 La publicació sacramental del bisbe Bernat Sanç data del 23 de novembre de 1162, vint-i-set dies després de la seva mort, segons figura en el mateix document («Actum est hoc anno Dominice Incarnacionis. C^o. LX°. II°. post millesimum. VIII. kalendas decembris, XX°. VII°. die post mortem ipsius testatoris»); C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», doc. 1565, p. 90-91.
- 16 C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», doc. 1566, p. 91-92.
- 17 *Ibid.*, doc. 1570, p. 95.
- 18 *Ibid.*, doc. 1571, p. 96-99.
- 19 El fill primogènit i hereu del comte Ramon Berenguer IV de Barcelona i de la reina Peronella d'Aragó rebé el nom de Ramon, i amb aquest nom figura en el testament sacramental del comte Ramon Berenguer IV de l'any 1162; J. VENTURA (1961), *Alfons el Cast. El primer comte-rei*, Barcelona, p. 84. Amb tot, durant els primers anys de la seva vida alternà d'una manera un xic confusa aquest nom amb el d'Alfons, més propi de la nissaga aragonesa de la seva mare, i a partir del seu accés a la corona reial, l'any 1164 dugué aquest nom d'Alfons d'una manera exclusiva; A. UBIETO (1987), *Creación y desarrollo de la Corona de Aragón*, Zaragoza, p. 184-186. En la concòrdia del bisbe Bernat Roger amb els andorrans el futur Alfons el Cast encara figura amb el nom de Ramon i com a comte de Barcelona: la seva mare, la reina Peronella, no renunciaria a la corona a favor del seu fill fins l'any següent.
- 20 C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», doc. 1711, p. 232-236.
- 21 Roland Viader planteja que aquesta nodrida escorta armada al voltant del bisbe d'Urgell respondria al temor que despertava la capacitat bèl·lica de les comunitats andorranes; vegeu R. VIADER, *L'Andorre du IXe au XIVe siècle...*, p. 248. En qualsevol cas, considerem que aquest extrem seria totalment desmesurat d'acord amb l'entitat del contenciós i de les capacitats reals dels uns i dels altres, deixant de banda el fet de la presència dels mateixos comtes en persona per resoldre un problema d'abast local.
- 22 La primera vegada que el bisbe Bernat Roger es refereix al comte Ermengol VII com a germà seu és l'any 1165, en el context de la concessió dels primers privilegis als veïns de la Seu d'Urgell: «Ego Bernardus Rogerii gratia Dei Urgellensis episcopus, rogatu Ermengaudi fratris mei Urgellensis comitis [...]»; C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», doc. 1598, p. 122. El segon esment el trobem en el mateix testament episcopal, dictat el mes de gener de 1167, en el qual escull com a marmessor «Ermengaudum Urgellensem comitem fratrem meum»; C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», doc. 1615, p. 136.

- 23 Entre altres motius, perquè no figura en el testament d'Ermengol VI, que hauria estat el seu pare si prenguéssim l'esment a la fraternitat d'Ermengol VII i Bernat Roger al peu de la lletra; vegeu D. DE MONFAR, *Historia de los condes de Urgel...*, p. 391-392.
- 24 C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», p. 19; C. BARAUT *et al.*, *Episcopologi de l'Església d'Urgell...*, p. 49.
- 25 A. ALTISENT, *Diplomatari de Poblet*, vol. I, doc. 201, p. 170.
- 26 Les evidències al respecte són més aviat escasses. Els principals estudis francesos sobre els comtes de Foix només recullen la figura del comte Roger Bernat I de Foix com a únic fill conegut del matrimoni de Roger III i de Ximena de Barcelona; vegeu B. HÉLIE (1540), *Historia fuxensium comitum*, Tolosa, f. 12^v-15^r i H. CASTILLON D'ASPET (1852), *Histoire du comté de Foix*, Tolosa, p. 217-228. Tots dos autors de referència en la història del llinatge dels Foix, ignoren la figura de la comtessa Dolça en els seus apartats dedicats al comte Roger III, que hauria estat el seu pare, i al comte Roger Bernat I, que hauria estat el seu germà. La vinculació de la comtessa Dolça d'Urgell amb la casa de Foix s'extreu a partir de dues evidències. La primera seria la referència a l'esposa del comte Ermengol VII en el *Gesta Comitum Barcinonensium*, segons la qual aquesta seria neboda del comte Ramon Berenguer IV, per bé que això la podria fer filla d'algun altre germà o germana del comte de Barcelona, i no necessàriament de Ximena: «Regnant aquest comte devant dit Ramon Berenguer [IV], fo comte d'Urgell Ermengou [VII], qui pres sa naboda del devant dit Ramon Berenguer a muyler»; S. M. CINGOLANI (ed.) (2008), *Gestes dels Comtes de Barcelona i Reis d'Aragó*, València, p. 111-112. La segona referència, més sòlida que l'anterior, s'extreu de la presència de l'escut comtal de la casa de Foix a la tomba de la comtessa Dolça al panteó dels comtes d'Urgell de Bellpuig de les Avellanes, exposada actualment al Cloisters Museum de Nova York; vegeu G. GONZALVO, «Història del panteó dels comtes d'Urgell del monestir de Bellpuig de les Avellanes», *Bulletí de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi*, XIX (2005), p. 13-37. En aquest treball l'autor recull les primeres referències que identifiquen la comtessa Dolça com a filla del comte Roger de Foix a la figura de l'historiador de Bellpuig de les Avellanes Jaume Caresmar, segons recull en els seus *Annals* l'any 1764; vegeu G. GONZALVO, p. 28.
- 27 La fórmula emprada és la següent: «Ego Bernardus Rogerii [...] eligo itaque manumissores meos secundum patrie huius consuetudinem [...]»; C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», doc. 1615, p. 136. Es tracta d'una fórmula gens habitual, segons hem pogut comprovar a partir d'una prospecció documental realitzada entre els testaments de l'Arxiu Capitular de la Seu d'Urgell dels anys 1157 a 1177; C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», docs. 1531-1734, p. 47-254. Dels setze testaments recollits, entre els quals s'inclouen els testaments de persones que van des de l'alta noblesa, com el comte Ermengol VII (doc. 1621) i Arnau de Caboet (doc. 1642), fins a simples vilatans, com el d'Ermengarda d'Ordino (doc. 1731), no hem trobat en cap d'ells una fórmula similar per elegir els marmessors testamentaris. Aquesta és una nova variable que apunta, si més no, cap a una procedència forana que implicaria uns altres usos i costums diferents dels propis de l'àrea catalana, segons quedaria recollit de forma implícita en aquesta expressió.
- 28 De fet, en diversos treballs s'ha interpretat aquesta presència com un precedent de la intervenció, tot sovint violenta, dels seus successors al comtat d'Urgell a partir del saqueig de la catedral de la Seu; vegeu C. GASCÓN, «El saqueig de la catedral de la Seu d'Urgell a finals del segle XII, segons la versió d'Antoni Fiter i Rossell», *Quaderns d'estudis andorrans*, 8 (2006-2008), p. 91; C. GASCÓN (2010), «L'irruption des comtes de Foix sur le versant méridional à la fin du XIIe siècle, ses possibles motivations et ses conséquences», *Colloque International «1209-1309, Un siècle intèns au pied des Pyrénées»*. Actes, Foix, p. 26.
- 29 C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», doc. 1574, p. 100-101.
- 30 La concessió de privilegis als veïns de la Seu d'Urgell l'any 1165, per exemple, fou decidida pel bisbe Bernat Roger a prec del comte Ermengol («Ego Bernardus Rogerii gratia Dei Urgellensis episcopus, rogatu fratris mei Urgellensis comitis...»); C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», doc. 1598, p. 122.
- 31 M. A. LADERO QUESADA, *Historia Universal...*, p. 489.
- 32 L'any 1164, sense anar més lluny, el bisbe Bernat Roger reconeixia haver retingut injustament diversos drets i béns de la mensa capitular, concretament les esglésies de Llivia, Llo, Llanera i Fontanet, de dues parts dels delmes d'Ordino, de sis vaques i de vint-i-quatre pernills de lleuda i de diversos drets, censos i rendes de les valls d'Andorra, i es comprometia a retornar-los; C. BARAUT, «Els documents, dels anys 1151-1190...», doc. 1586, p. 109-110. L'any

següent, el 1165, per recomanació del comte d'Urgell posava fi a una llarga demanda dels veïns de la Seu d'Urgell per tal que el bisbe els eximís dels mals usos de la intestia i l'eixorquia; *ibid.*, doc. 1598, p. 122.

33 Vegeu C. GASCÓN, «El saqueig de la catedral...», p. 77-106; C. GASCÓN, «L'irruption des comtes de Foix...», p. 23-40.

34 C. GASCÓN, «El saqueig de la catedral...», p. 90-92; C. GASCÓN, «L'irruption des comtes de Foix...», p. 32-36.